

EĞİTİM BİLİMLERİ ALANINDA ÖĞRENİM GÖREN LİSANSÜSTÜ ÖĞRENCİLERİNİN ARAŞTIRMA YETERLİKLERİ KONUSUNDA ÖĞRETİM ÜYELERİNİN GÖRÜŞLERİ

ADVISORS' OPINIONS ABOUT THE RESEARCH COMPETENCIES OF MASTERS AND DOCTORATE STUDENTS IN EDUCATIONAL SCIENCES

Dr. Şener BÜYÜKÖZTÜRK

Doç. Dr. Nilgün KÖKLÜ

Ankara Üniversitesi

Eğitim Bilimleri Fakültesi

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, yüksek lisans ve doktora öğrenimini sürdüren üniversite öğrencilerinin sahip oldukları araştırma yeterliklerini, onlara danışmanlık yapan öğretim üyelerinin görüşlerine dayalı olarak saptamaktır. Araştırma eğitim bilimleri alanında görev yapan 48 öğretim üyesinin katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Anket ile toplanan veriler frekans ve yüzde kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırma bulguları, yüksek lisans öğrencilerinin araştırma yeterliklerine yeterince sahip olmadıklarını, buna karşılık doktora öğrencilerinin bu yeterliklere genelde sahip olduklarını ortaya koymuştur. Araştırmanın bir diğer sonucu ise, tez çalışmalarında öğrenci ve danışmanların araştırma ve istatistik konusunda sorunlarla karşılaştıkları, sorunun giderilmesi için öncelikle bu tür derslerin zorunlu olarak okutulması gerektiğinin ortaya çıkmasıdır.

ABSTRACT

The purpose of this research was to determine the research competencies of masters and doctorate students based on the opinions of advisors. The research included 48 teaching staff in educational sciences. The data gathered by the questionnaire was analyzed using frequency, percentage, and mean. The research findings revealed that masters students didn't have enough competence in the area of research whereas doctorate students generally did. Another result was the fact that students and advisors faced some research and statistics related problems in thesis studies and that in order to find a solution to this problem the first thing to be done is to include these kind of lessons in the curriculum as required courses.

PROBLEM

Üniversitelerin iki temel işlevi eğitim-öğretim ve araştırma yapmaktır. Araştırma konusu açısından araştırma etkinliklerini planlamak ve gerçekleştirmek, yönetsel olanakları dışta tutulduğunda üniversitede var olan araştırma kültürünün bir fonksiyonu olarak düşünülebilir. Ancak araştırma etkinliklerinin sürdürülmesinde uygun araştırma çevresi önemli olmakla birlikte araştırma yapacak birey ve kurumların bu işi yapmayı olanaklı kılan araştırma yeterliklerine ve olumlu tutumlara sahip olması gerekmektedir.

Araştırma kültürünün öğrencilere kazandırılması hiç şüphesiz bir eğitim sorunudur. Araştırma eğitimi, bireylere bilimsel tutum ve davranışları, araştırma

alanına ilişkin yeterlikleri kazandırarak bireyde ve toplumda araştırma bilinci oluşturmayı amaçlayan bir eğitim olarak tanımlanabilir. Araştırma yeterlikleri, araştırma teknikleri, istatistik, ölçme-değerlendirme ve bilgisayar bilgi alanlarının bir bileşeni olarak ifade edilebilir. Hoshmand (1991), araştırma eğitimi ile özdeşleştirilebilen bilimsel eğitimi, araştırma etkinlikleri için gereken nitelikli düşüncenin, tutum ve becerilerinin öğrencilere kazandırılması ve geliştirilmesi süreci olarak tanımlamaktadır.

Karasar (1984), Türkiye'de üniversitelerde lisans ve lisansüstü düzeyde araştırma yapılmasına yönelik önemli bir görüş birliği bulunurken, verilen eğitimin o denli yeterli olmadığını araştırma bulgusuyla ortaya

koymuştur. Öte yandan bu araştırmadan yaklaşık on iki yıl sonra lisans düzeyi ile sınırlı olarak yapılan benzeri bir araştırmanın bulgusu da aynı doğrultudadır (Büyüköztürk, 1996). Çavdar'a göre (1994), araştırma ve bilimin yöntemleri üniversitelerde bile gereğince aktarılamamaktadır.

Üniversite eğitiminin lisansüstü düzeyinde öğrencilerin araştırma yeterliklerinin bağımsız bir araştırma yapabilmeyi sağlayacak düzeyde olması gerekmektedir. Lisansüstü eğitim piyasa açısından incelendiğinde profesyonel araştırmacı yetiştirmeye yönelik bir eğitim olarak düşünülebilir. Varış (1972) araştırmasında, lisansüstü eğitim yapan üniversite öğrencilerinin istihdamında araştırma yeterliklerinin önemli bir ölçüt olarak kabul edildiğini gözlemiştir. Bugünün daha dinamik piyasa koşulları dikkate alındığında araştırma kültürünün öneminin daha da arttığı söylenebilir. Oysa yapılan bazı araştırma bulguları bu noktada da bir sorun olduğunu göstermektedir. (Balcı, 1996; Karasar, 1984).

Perl ve Kahn (1981)'un "Psikoloji Yüksek Lisans Öğrencilerinin Araştırmaya Yönelik Tutumları: Bir Ulusal Tarama" isimli araştırmalarında, öğrencilerin okulda araştırma eğitimine yeterince zaman ayırmalarına karşın daha sonraki yaşamda çok az sayıda psikoloğun araştırma üretmesini bir sorun olarak görüp, araştırmışlardır. Araştırma bulguları, araştırmaya olan ilginin araştırma eğitim ve deneyimi ile yükseldiğini ve ilgilerde gözlenen değişimin daha sonraki dönemde araştırma üretimini etkileyebildiğini göstermektedir.

Huberty, White ve Wolins'a (1985) göre, öğrencilerin araştırmaya ilişkin ilgilerinin artırılmasında erken araştırma uygulamaları önemli rol oynamaktadır. Öğrencilerin araştırmaya nasıl güdülenebileceği konusu ise temel sorunlardan biri olarak algılanmaktadır. Yazarlar, öğrencilerde istatistiğe yönelik olumlu tutum geliştirmeyi ve güdülemeyi ve uygun ders kitaplarının hazırlanmasını istatistik öğretiminde önemli sorun kaynakları olarak tanımlamaktadırlar. Köklü (1993), istatistiğe yönelik tutumlar ile istatistik performansı arasında, Büyüköztürk (1996) ise araştırmaya yönelik tutumlar ile araştırma yeterlikleri arasında pozitif ve manidar bir ilişki olduğunu saptamışlardır. Bu bulgular, sorunun bilişsel ve duyuşsal davranışlar açısından birlikte irdelenmesi gerektiğini göstermektedir.

Picciotto (1997), üniversitelerde araştırma eğitiminin önemine değinirken, eğitim ortamının öğrenciler üzerinde aldıkları dersten daha fazla bir etkiye sahip olduğunu ve eğitim kurumuna ve çevresine yönelik bazı duyguların oluşturulmasında ilk adımın öğrenciyi o kuruma ve çevreye yönelik araştırma

sürecine çekmek olduğunu belirtmektedir. Özellikle lisansüstü öğrenim bakımından bu tür bir yaklaşımın önemi daha da artmaktadır. Rose (1988) ise, lisansüstü eğitimde başarı için danışmanın rolüne dikkat çekmektedir. Rose'a göre, danışman tezin hazırlıklarını kontrol eder ve onu yapılandırır. Danışman, önceki projelerle olan bir bağlantıdır ve programın gösterdiği takvime olan bağlılığı kontrol eder, araştırmanın gerçekleşmesi için gerekli kurum ve topluluklarla bağlantıları sürdürür.

Lisansüstü öğrenimlerini sürdüren öğrencilerin araştırma yeterliklerini ve bu düzeyde araştırma eğitiminin sorunlarını ve bu sorunlara yönelik çözüm önerilerini ortaya koymayı amaçlayan bu araştırmanın, alanda eksikliği görülen veri tabanını güçlendireceği ve ileri çalışmalar için fikir oluşturacağı düşünülmüştür.

AMAÇ

Araştırmanın amacı, eğitim bilimleri alanında lisansüstü eğitim yapan öğrencilerin araştırma yeterliklerini, onlara danışmanlık yapan öğretim üyelerinin görüşlerine dayalı olarak saptamak; araştırma eğitiminde karşılaşılan sorunları irdelemek ve buna yönelik çözüm önerileri geliştirmektir.

YÖNTEM

Tarama türünden betimsel bir araştırma olan bu çalışmada, tez aşamasında bulunan lisansüstü öğrencilerin araştırma yeterlikleri, bu yeterliklerin öğrenciye kazandırılmasında karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerilerine dönük veriler, eğitim bilimleri alanında görev yapan 48 öğretim üyesinden anket kullanılarak toplanmıştır. Ankara Üniversitesi, Gazi Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi ve Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde görev yapan katılımcıların 16'sı profesör, 15'i doçent ve 15'i yardımcı doçent olup, iki katılımcı da unvanını belirtmemiştir.

Araştırmada veri toplama aracı olarak, daha önce Büyüköztürk (1996) tarafından geliştirilen ve 43 maddeden oluşan "Araştırmada Yeterlik Ölçeği"nden yararlanılmıştır. Anılan ölçeğin Alpha güvenirlik katsayısı toplamda .96, faktör analizi ile tanımlanan beş alt boyutunda ise .87 ile .92 arasında değişmektedir. Bu araştırmada kullanılan araçta, 6'sı problem tanımlama, 5'i literatür tarama, 9'u yöntem, 6'sı bulgular ve yorum ve 7'si raporlaştırma olmak üzere beş boyutta toplam 33 yeterlik ifadesine yer verilmiştir. Öğretim üyelerinden her bir yeterlik ifadesini, danışmanlık yaptığı yüksek lisans ve doktora öğrencilerinin grup eğilimlerini (konumlarını)

düşünerek, bu yeterliklere ne derece sahip olduklarını “tam” (3), “biraz” (2) ve “hiç” (1) seçeneklerinden oluşan üçlü dereceleme ölçeğinde belirtmeleri istenmiştir.

Ölçek üzerinde “tam” seçeneği, yeterliğe tamamıyla sahip olduğunu; “biraz” seçeneği, kısmen sahip olduğunu; “hiç” seçeneği ise hiç sahip olmadığını göstermektedir. Toplanan veriler frekans, yüzde ve aritmetik ortalama kullanılarak analiz edilmiştir. Bir yeterlik ifadesi için hesaplanan ortalama puanın 1.00-1.66 arasında olması yeterliğe sahip olunmadığı; 1.67-2.33 arasında olması yeterliğe kısmen, ancak yeterince sahip olunmadığı; 2.34-3.00 arasında olması ise yeterliğe tamamıyla sahip olduğu şeklinde yorumlanmıştır.

BULGULAR

Öğrencilerin araştırma yeterliklerine ilişkin bulgular “problem tanımlama”, “literatür tarama”, “yöntem”, “bulgular ve yorum” ve “raporlaştırma” boyutları için

ayrı ayrı sunulmuştur. Daha sonra araştırma eğitimi ve bu eğitimin uygulanmasına ilişkin sorunlar ve çözüm önerilerine yönelik bulgulara yer verilmiştir.

PROBLEM TANIMLAMA YETERLİKLERİ

Öğrencilerin problem tanımlamaya ilişkin yeterliklerine ait bulgular Çizelge 1’de topluca verilmiştir. Buna göre, bu konuda yüksek lisans düzeyindeki öğrencilerin görece olarak en fazla “araştırmada geçen terim ya da kavramları tanımlayabilme” ($\bar{X}=2.38$) yeterliğine sahip oldukları, bunu “araştırmanın sınırlılıklarını belirleyebilme” ($\bar{X}=2.11$), “araştırma sorularını ya da hipotezlerini ifade edebilme” ($\bar{X}=2.04$), “araştırmanın önemini ifade edebilme” ($\bar{X}=2.04$), “araştırmanın problemini tanımlayabilme” ($\bar{X}=2.00$) yeterliklerinin izlediği görülmektedir. Diğer yeterliklere göre en az sahip olunan yeterliğin “sayılıtlar oluşturabilme” ($\bar{X}=1.77$) olduğu görülmektedir.

ÇİZELGE 1
PROBLEM TANIMLAMAYA İLİŞKİN YETERLİKLER

Yeterlik		Yüksek Lisans					Doktora				
		Tam (3)	Biraz (2)	Hiç (1)	$\bar{X}$	Sıra	Tam (3)	Biraz (2)	Hiç (1)	$\bar{X}$	Sıra
1. Araştırma problemini sınırlandırıp tanımlayabilme	N %	5 10.4	38 79.2	5 10.4	2.00	5	14 53.8	12 46.2	-	2.54	2.5
2. Araştırmanın türüne uygun olarak cevaplandırılması istenen soruları ya da test edilmesi öngörülen hipotezleri ifade edebilme	N %	7 14.6	36 75.0	5 10.4	2.04	3.5	13 50.0	13 50.0	-	2.50	4
3. Araştırmanın önemini kurama, pratiğe, yönetime ve araştırmacının yetişmesine olan katkıları bakımından ifade edebilme	N %	9 19.1	31 66.0	7 14.9	2.04	3.5	14 56.0	11 44.0	-	2.56	1
4. Araştırmanın problemine ve/veya yöntemine ilişkin sınırlılıklarını belirleyebilme	N %	12 25.0	28 59.6	7 14.6	2.11	2	12 48.0	12 48.0	1 4.0	2.44	5
5. Gerektiğinde araştırmanın problemine, hipotez -soru cümlelerine ve yöntemine ilişkin sayılıtlar oluşturabilme	N %	5 10.6	26 55.3	16 34.0	1.77	6	5 20.0	18 72.0	2 8.0	2.12	6
6. Araştırmada geçen önemli terim ya da kavramların tanımlarını yapabilme	N %	24 37.5	18 37.5	6 12.5	2.38	1	16 61.5	8 30.8	2 7.7	2.54	2.5

ÇİZELGE 2
LİTERATÜR TARAMAYA İLİŞKİN YETERLİKLER

Yeterlik		Yüksek Lisans					Doktora				
		Tam (3)	Biraz (2)	Hiç (1)	$\bar{X}$	Sıra	Tam (3)	Biraz (2)	Hiç (1)	$\bar{X}$	Sıra
1. Literatür taraması için araştırma hipotezlerine uygun sözcükleri seçip kullanabilme	N %	17 35.4	23 47.9	8 16.7	2.19	2	13 50.0	12 46.2	1 3.8	2.46	2
2. Kütüphanelerde çeşitli kaynaklardan literatür taraması yapabilme	N %	18 37.5	28 58.3	2 4.2	2.33	1	16 61.5	10 38.5	-	2.62	1
3. Bilgisayarla literatür taramanın nasıl yapıldığını bilme	N %	8 17.0	15 31.9	24 51.1	1.66	5	11 44.0	9 36.0	5 20.0	2.23	5
4. Araştırmayı önceki araştırmalarla ilişkilendirebilme	N %	6 12.5	33 68.8	9 18.8	1.94	3	9 34.6	16 61.5	1 3.8	2.31	3
5. Kendi araştırması ile ilgili araştırmaları problem ve yöntem bakımından eleştirebilme	N %	7 14.9	27 57.4	13 27.7	1.87	4	9 36.0	13 52.0	3 12.0	2.24	4

Doktora düzeyindeki öğrencilerin söz konusu yeterliklere sahip olma düzeylerini gösteren ortalama puanlarının tüm yeterlik ifadeleri için yüksek lisans öğrencilerinden görece olarak daha yüksek olduğu gözlenmektedir. Doktora aşamasında olan öğrencilerin görece olarak en fazla sahip oldukları yeterlik ifadesi “araştırmanın önemini ortaya koyabilme” ($\bar{X}=2.56$) olarak gösterilmiştir. Bunu, “araştırma problemini tanımlayabilme” ($\bar{X}=2.54$), “araştırmada geçen terim ya da kavramları tanımlayabilme” ($\bar{X}=2.54$), “araştırma sorularını ya da hipotezlerini ifade edebilme” ($\bar{X}=2.50$) ve “araştırmanın sınırlılıklarını belirleyebilme” ($\bar{X}=2.44$) izlemektedir. En az sahip olunan yeterlik ise “sayıtlar oluşturabilme” ($\bar{X}=2.12$)’dir.

Bu bulgulara göre, yüksek lisans öğrencilerinin problem tanımlama yeterliklerine yeterince sahip olmadıkları ve en fazla “araştırmanın problemine ya da yöntemine ilişkin sayıtlı oluşturmada” güçlük çektikleri söylenebilir. Buna karşılık doktora öğrencilerinin genelde problem tanımlama yeterliklerine yeterince sahip oldukları, sadece yüksek lisans öğrencileri gibi sayıtlı oluşturmada güçlük çektikleri ifade edilebilir.

LİTERATÜR TARAMA YETERLİKLERİ

Öğrencilerin literatür taramaya ilişkin yeterliklerine ait bulgular Çizelge 2’de verilmiştir. Buna göre, bu

konusu yüksek lisans düzeyindeki öğrencilerin görece olarak en fazla sahip oldukları yeterliğin “kütüphanelerde literatür taraması yapabilme” ($\bar{X}=2.33$) olduğu görülmüştür. Bunu “literatür taraması yapabilmek için araştırmanın hipotezlerine uygun sözcükleri seçip kullanabilme” ($\bar{X}=2.19$), “araştırmayı önceki araştırmalarla ilişkilendirebilme” ($\bar{X}=1.94$) ve “kendi araştırması ile ilgili araştırmaları problem-yöntem bakımından eleştirebilme” ($\bar{X}=1.87$) yeterlikleri izlemektedir. Öğrencilerin görece olarak en az sahip oldukları yeterliğin ise, “bilgisayar ile literatür taramasının nasıl yapıldığını bilme” ($\bar{X}=1.66$) olduğu görülmüştür.

Doktora tez çalışmalarına devam eden öğrenciler anılan yeterliklere sahip olma düzeylerinin görece olarak yüksek lisans tez aşamasında bulunan öğrencilerden daha yüksek olduğu, ancak bu yeterliklere sahip olma düzeyleri için yapılan sıralamanın yüksek lisans öğrencileri için yapılan sıralama ile aynı olduğu görülmektedir. Doktora öğrencilerinin bu yeterlikler için ortalama puanları ise aynı sıra ile $\bar{X}=2.62$, $\bar{X}=2.46$, $\bar{X}=2.31$, $\bar{X}=2.24$ ve $\bar{X}=2.23$ ’tür.

Ulaşılan bulgulara göre, yüksek lisans öğrencilerinin literatür tarama yeterliklerine yeterince sahip olmadıkları ve en önemli sorunun “literatür taramada

bilgisayarın nasıl kullanıldığını bilme” konusunda yaşandığı ifade edilebilir. Doktora öğrencilerinin ise yüksek lisans öğrencilerine göre bu yeterliklere ilişkin daha hafif sorun yaşamakla birlikte “literatür taramada bilgisayarın nasıl kullanıldığını bilme”, “kendi araştırması ile ilgili araştırmaları problem-yöntem bakımından eleştirebilme” ve “araştırmayı önceki araştırmalarla ilişkilendirebilme” sıralaması içinde sorun yaşadıkları söylenebilir.

YÖNTEME İLİŞKİN YETERLİKLER

Öğrencilerin yöntem boyutunda yer alan yeterliklere sahip olma düzeylerine ilişkin bulgular Çizelge 3’te verilmiştir. Buna göre, bu konuda yüksek lisans düzeyindeki öğrencilerin görece olarak en fazla “betimsel istatistik tekniklerini bilip, uygulayabilme” ($\bar{X}=2.12$) yeterliğine sahip oldukları, bunu “araştırma için uygun evren/çalışma grubunu tanımlayıp, sınırlandırabilme” ($\bar{X}=2.11$), “veri toplama tekniklerini bilme ve araştırma için uygun olanı seçebilme” ($\bar{X}=2.04$), “araştırmanın hipotezlerini test edebilme” ($\bar{X}=2.02$), “örneklem seçilmesi gerektiğinde uygun örneklem tekniğini seçebilme” ($\bar{X}=1.90$), “araştırma için geçerli ve güvenilir araçlar geliştirebilme” ($\bar{X}=1.83$), “araştırma problemine uygun araştırma deseni seçebilme” ($\bar{X}=1.81$) ve “veri çözümlemede gerektiğinde

bilgisayardan yararlanabilme” ($\bar{X}=1.69$) yeterliklerinin izlediği görülmektedir. Öğrencilerin en az sahip oldukları yeterlik ise, “anlam çıkartıcı istatistik tekniklerini bilip, araştırma için uygun olanını seçebilme” ($\bar{X}=1.68$)’dir.

Doktora tez aşamasında bulunan öğrencilerin söz konusu yeterliklere sahip olma düzeylerini gösteren ortalama puanlarının tüm yeterlik ifadeleri için yüksek lisans öğrencilerinden görece olarak daha yüksek olduğu gözlenmektedir. Bu yeterlikler için doktora öğrencilerinin görece olarak en fazla sahip oldukları yeterlik, tıpkı yüksek lisans öğrencilerinde gözlemlendiği gibi “betimsel istatistik tekniklerini bilip, uygulayabilme” ($\bar{X}=2.73$)’dir. Bunu, “araştırmanın hipotezlerini test edebilme” ($\bar{X}=2.54$), “araştırma için uygun evren/çalışma grubunu tanımlayıp, sınırlandırabilme” ($\bar{X}=2.52$), “araştırma problemine uygun araştırma deseni seçebilme” ($\bar{X}=2.46$), “veri toplama tekniklerini bilme ve araştırma için uygun olanı seçebilme” ($\bar{X}=2.44$), “örneklem seçilmesi gerektiğinde uygun örneklem tekniğini seçebilme” ($\bar{X}=2.42$), “araştırma için geçerli ve güvenilir araçlar geliştirebilme” ($\bar{X}=2.38$) ve “anlam çıkartıcı istatistik tekniklerini bilip, araştırma için uygun olanını seçebilme” ($\bar{X}=2.36$) izlemektedir. En az sahip olunan yeterlik ise “veri çözümlemede gerektiğinde bilgisayardan yararlanabilme” ($\bar{X}=2.12$)’dir.

ÇİZELGE 3
YÖNTEME İLİŞKİN YETERLİKLER

Yeterlik		Yüksek Lisans					Doktora				
		Tam (3)	Biraz (2)	Hiç (1)	$\bar{X}$	Sıra	Tam (3)	Biraz (2)	Hiç (1)	$\bar{X}$	Sıra
1. Araştırma problemine uygun araştırma desenini seçebilme	N %	7 14.6	25 52.1	16 33.3	1.81	7	14 53.8	10 38.5	2 7.7	2.46	4
2. Araştırma için uygun olan hedef evreni/çalışma grubunu (birey ya da objeleri) tanımlayıp sınırlandırabilme	N %	13 27.7	26 55.3	8 17.0	2.11	2	14 56.0	10 40.0	1 4.0	2.52	3
3. Örneklem seçilmesi gerektiğinde uygun örneklem tekniğini seçebilme	N %	9 18.8	25 52.1	14 29.2	1.90	5	12 46.2	13 50.0	1 3.8	2.42	6
4. Başlıca veri toplama tekniklerinin (test, anket, gözlem, görüşme, belgesel tarama) özelliklerini bilme ve araştırma için en uygun olanını seçebilme	N %	12 26.1	24 52.2	10 21.7	2.04	3	14 56.0	8 32.0	3 12.0	2.44	5
5. Araştırma için geçerli ve güvenilir veri toplama araçları geliştirebilme	N %	5 10.4	30 62.5	13 27.1	1.83	6	13 50.0	10 38.5	3 11.5	2.38	7
6. Araştırmanın hipotezlerini test edebilme	N %	8 16.7	33 68.8	7 14.6	2.02	4	14 53.8	12 46.2	-	2.54	2
7. Veri çözümlemede gerektiğinde bilgisayardan yararlanabilme	N %	7 14.6	19 39.6	22 45.8	1.69	8	6 23.1	17 65.4	3 11.5	2.12	9
8. Betimsel istatistik tekniklerini (ortalama, ortanca, mod, yüzde, yüzdelik, standart sapma, korelasyon vb.) bilip, uygulayabilme	N %	15 31.3	24 50.0	9 18.8	2.12	1	19 73.1	7 26.9	-	2.73	1
9. Anlam çıkartıcı (kestirisel) istatistik tekniklerini (aralık tahmini, z-testi, t-testi, F-testi, kay-kare, regresyon vb.) bilip, araştırma için uygun olanı seçebilme	N %	6 12.8	20 42.6	21 44.7	1.68	9	10 40.0	14 56.0	1 4.0	2.36	8

Bu bulgulara göre, yüksek lisans öğrencilerinin yöntemsel yeterliklere yeterince sahip olmadıkları ve en fazla “veri çözümlemede bilgisayar kullanımında ve anlam çıkartıcı istatistiklerin bilinmesi ve seçiminde” güçlük çektikleri söylenebilir. Buna karşılık doktora öğrencilerinin genelde yöntemsel yeterliklere sahip oldukları, ancak yüksek lisans öğrencileri gibi “veri çözümlemede bilgisayar kullanımında” sorun yaşadıkları ifade edilebilir.

BULGULAR VE YORUMLAMAYA İLİŞKİN YETERLİKLER

Öğrencilerin bulgular ve yorumlama boyutunda yer alan yeterliklere sahip olma düzeylerine ait bulgular Çizelge 4’te verilmiştir. Buna göre, bu konuda yüksek lisans düzeyindeki öğrencilerin görece olarak en fazla sahip oldukları yeterliğin “araştırma bulgularına dayalı olarak araştırmanın sonuçlarını ifade edebilme” ($\bar{X}=2.21$)’nin olduğu görülmüştür. Bunu “araştırmanın bulgularını amaca uygun çizelge/şekillerle sunabilme” ($\bar{X}=2.15$), “araştırmanın bulgularını uygun şekilde yorumlayabilme” ($\bar{X}=2.13$), “bulguları amaca uygun ve belli bir sistematik içinde sunabilme” ($\bar{X}=2.10$) ve “bulgu ve sonuçlara dayalı problemin çözümüne ilişkin

geçerli öneriler geliştirebilme” ($\bar{X}=2.04$) yeterlikleri izlemektedir. Öğrencilerin görece olarak en az sahip oldukları yeterliğin ise, “bulguları, diğer araştırma bulguları ve kuramsal çerçeveye dayanarak tartışabilme” ($\bar{X}=1.83$) olduğu görülmüştür.

Doktora tez çalışmalarına devam eden öğrencilerin anılan yeterliklere sahip olma düzeylerinin, yüksek lisans tez aşamasında bulunan öğrencilerden görece olarak daha yüksek olduğu görülmektedir. Doktora öğrencilerinin en fazla sahip oldukları yeterliğin “araştırmanın bulgularını amaca uygun çizelge/şekillerle sunabilme” ($\bar{X}=2.69$) olduğu, ikinci ve üçüncü sırada sahip olunan yeterlikler ise aynı ortalama puan ile “araştırma bulgularına dayalı olarak araştırmanın sonuçlarını ifade edebilme” ($\bar{X}=2.54$) ve “bulgu ve sonuçlara dayalı problemin çözümüne ilişkin geçerli öneriler geliştirebilme” ($\bar{X}=2.54$)’dir. Bu yeterlikleri, “bulguları amaca uygun ve belli bir sistematik içinde sunabilme” ($\bar{X}=2.42$) ve “araştırmanın bulgularını uygun şekilde yorumlayabilme” ($\bar{X}=2.13$) izlemektedir. Doktora düzeyinde en az sahip olunan yeterliğin ise, “bulguları, diğer araştırma bulguları ve kuramsal çerçeveye dayanarak tartışabilme” ($\bar{X}=2.32$) olduğu görülmüştür.

ÇİZELGE 4
BULGULAR VE YORUMLAMAYA İLİŞKİN YETERLİKLER

Yeterlik		Yüksek Lisans					Doktora				
		Tam (3)	Biraz (2)	Hiç (1)	$\bar{X}$	Sıra	Tam (3)	Biraz (2)	Hiç (1)	$\bar{X}$	Sıra
1. Araştırmanın bulgularını amaca uygun çizelge ve/veya şekillerle sunabilme	N %	13 27.1	29 60.4	6 12.5	2.15	2	18 69.2	8 30.8	-	2.69	1
2. Bulguları araştırmanın amacı olan soru ve/veya hipotezlerle bağdaşık olarak ve belli bir sistematik içinde sunabilme	N %	10 20.8	33 68.8	5 10.4	2.10	4	11 42.3	15 57.7	-	2.42	4
3. Araştırmada elde edilen bulguları uygun şekilde yorumlayabilme	N %	11 23.4	31 66.0	5 10.6	2.13	3	11 42.3	14 53.8	1 3.8	2.38	5
4. Araştırmanın bulgularını bu araştırma ile ilgili olan diğer araştırma bulguları ve kuramsal çerçeveye dayanarak tartışabilme	N %	7 14.9	25 53.2	15 31.9	1.83	6	9 36.0	15 60.0	1 4.0	2.32	6
5. Araştırmanın bulgularına dayalı olarak araştırma sonuçlarını ifade edebilme	N %	14 29.2	30 62.5	4 8.3	2.21	1	14 53.8	12 46.2	-	2.54	2.5
6. Araştırmanın bulgu ve sonuçlarına dayalı problemin çözümüne ilişkin geçerli öneriler geliştirebilme	N %	9 18.8	32 66.7	7 14.6	2.04	5	14 53.8	12 46.2	-	2.54	2.5

Buna göre, yüksek lisans öğrencilerinin bulguları sunma ve yorumlama konusunda yer alan yeterliklere yeterince sahip olmazken, doktora öğrencilerinin genelde bu tür sorunlarının olmadığı söylenebilir. İki grubun diğer yeterliklere görece olarak en az sahip oldukları ya da en fazla sorun yaşadıkları yeterliğin “bulguları, diğer araştırma bulguları ve kuramsal çerçeveye dayanarak tartışabilme” olduğu görülmektedir.

RAPORLAŞTIRMA YETERLİKLERİ

Öğrencilerin raporlaştırma yeterliklerine sahip olma

düzeylerine ilişkin bulgular Çizelge 5’te verilmiştir. Bu bulgulara göre, yüksek lisans tez aşamasında bulunan öğrencilerin görece olarak en fazla sahip oldukları yeterlik, “kaynak gösterme biçimlerini rapor içinde ve kaynaklar listesinde uygulayabilme” ($\bar{X}=2.40$)’dir. Bunu, “araştırma için uygun bir başlık yazabilme” ($\bar{X}=2.33$), “araştırmayı bölüm ve alt bölümlerine uygun bir biçimde yazabilme” ($\bar{X}=2.30$), “araştırma için uygun bir başlık sistemi geliştirebilme” ($\bar{X}=2.27$), “doğrudan ya da dolaylı alıntıları usulüne uygun rapor edebilme” ($\bar{X}=2.15$) ve “çizelge ve şekil düzenleme kurallarını bilip uygulayabilme” ($\bar{X}=2.14$) izlemektedir. En az sahip olunan yeterlik ise, “raporu ekonomik, doğru, akıcı, tam ve açık bir dille yazabilme” ($\bar{X}=1.94$)’dir.

ÇİZELGE 5
RAPORLAŞTIRMAYA İLİŞKİN YETERLİKLER

Yeterlik		Yüksek Lisans					Doktora				
		Tam (3)	Biraz (2)	Hiç (1)	$\bar{X}$	Sıra	Tam (3)	Biraz (2)	Hiç (1)	$\bar{X}$	Sıra
1. Araştırma için uygun bir başlık (ad) yazabilme	N %	17 35.4	30 62.5	1 2.1	2.33	2	14 53.8	12 46.2	-	2.54	5
2. Araştırmanın bölüm ve alt bölümleri için uygun bir başlık sistemi geliştirebilme	N %	14 29.2	33 68.8	1 2.1	2.27	4	15 57.7	11 42.3	-	2.58	4
3. Araştırmayı bölüm ve alt bölümlerine uygun bir biçimde yazabilme	N %	18 38.3	25 53.2	4 8.5	2.30	3	17 68.0	7 28.0	1 4.0	2.64	3
4. Başka kaynaklardan yapılacak doğrudan ve dolaylı aktarmaları usulüne uygun rapor edebilme	N %	14 29.2	27 56.3	7 14.6	2.15	5	17 65.4	9 34.6	-	2.65	2
5. Çizelge ve şekil düzenleme kurallarını bilip, uygulayabilme	N %	14 29.2	27 56.3	7 14.6	2.14	6	14 53.8	11 42.3	1 3.8	2.50	6
6. Kaynak (referans) gösterme biçimlerini rapor içinde ve kaynaklar listesinde uygulayabilme	N %	22 45.8	23 47.9	3 6.3	2.40	1	18 69.2	8 30.8	-	2.69	1
7. Araştırma raporunu ekonomik, doğru, akıcı tam ve açık bir dille yazabilme	N %	3 6.3	39 81.3	6 12.5	1.94	7	7 26.9	19 73.1	-	2.27	7

Doktora tez aşamasında bulunan öğrencilerin anılan yeterlikler içinde görece olarak en fazla, yüksek lisans öğrencileri gibi, “kaynak gösterme biçimlerini rapor içinde ve kaynaklar listesinde uygulayabilme” ($\bar{X}=2.69$) yeterliğine sahip oldukları görülmektedir. Bunu, “doğrudan ya da dolaylı alıntılarını usulüne uygun rapor edebilme” ($\bar{X}=2.65$), “araştırmayı bölüm ve alt bölümlerine uygun bir biçimde yazabilme” ($\bar{X}=2.64$), “araştırma için uygun bir başlık sistemi geliştirebilme” ($\bar{X}=2.58$), “araştırma için uygun bir başlık yazabilme” ($\bar{X}=2.54$) ve “çizelge ve şekil düzenleme kurallarını bilip uygulayabilme” ($\bar{X}=2.50$) izlemektedir. En az sahip olunan yeterliğin ise, “raporu ekonomik, doğru, akıcı, tam ve açık bir dille yazabilme” ($\bar{X}=2.27$) olduğu görülmektedir.

Elde edilen bulgulara göre, yüksek lisans tezlerini sürdüren öğrencilerin, “kaynak gösterme biçimlerini rapor içinde ve kaynaklar listesinde uygulayabilme” yeterliği dışında kalan altı yeterlik konusunda sorun yaşadıkları, buna karşılık doktora tez aşamasında bulunan öğrencilerin genelde bir sorunları olmadığı ifade edilebilir. “Raporu ekonomik, doğru, akıcı, tam ve açık bir dille yazabilme” yeterliğinin gruplarca en az sahip olunan yeterlik olduğu görülmektedir.

Araştırma Eğitimi ve Tez Öğrencilerine Yapılan Danışmanlıkla İlgili Görüş ve Öneriler (Açık Uçlu Sorulara Verilen Cevaplar)

Katılımcıların, “Danışmanlık yaptığınız öğrencilerinizin araştırma yeterliklerinde bir eksiklik

görüyorsanız, bu eksikliği gidermek için ne yapıyorsunuz ya da ne öneriyorsunuz?” sorusuna verdikleri yanıtlar incelendiğinde (Çizelge 6), öncelikle kaynak önerildiği ya da danışmanın kendisinin yardımcı olmaya çalıştığı anlaşılmaktadır. Bu iki öneriyi, konu uzmanlarına gönderme ve yapılan nitelikli tezlere bakılması izlemektedir.

Öğretim üyelerinin, “Danışman olarak tez öğrencilerine yardım ederken araştırma teknikleri ve istatistik konusunda bir sorunla karşılaşılıyor musunuz? Yardımcı olmadığınız durumda neler yapıyorsunuz?” sorusuna verdikleri yanıtlardan şu sonuçlar çıkartılmıştır: Soruyu yanıtlayanlardan tamamına yakınının (41 katılımcı) bu tür sorunlarla karşılaştıkları ve bu grubun 39’unun sorunun çözümü için alan (veri analizi-istatistik) uzmanlarına başvurdukları saptanmıştır. Soruyu yanıtlayanlardan 4 danışmanın ise böyle bir sorunla karşılaşmadıkları belirlenmiştir.

“Öğrencilere bilimsel tutum ve davranışlar ile araştırma yeterliklerini kazandırmayı amaçlayan; istatistik, araştırma, ölçme ve bilgisayar temel bilgi alanlarını içeren araştırma eğitime ilişkin görüş ve düşünceleriniz nedir?” sorusuna verilen yanıtlar Çizelge 7’de verilmiştir. Çizelge 7’ye göre, öğretim üyelerinin yarısına yakını lisansüstünde araştırma eğitimi yetersiz bulurken, üçte biri bu alana giren derslerin zorunlu olarak okutulması yönünde görüş bildirmişlerdir.

ÇİZELGE 6

DANIŞMANLIK YAPILAN ÖĞRENCİNİN ARAŞTIRMA YETERLİKLERİNDE GÖZLENEN EKSİKLİKLERİ GİDERMEK İÇİN YAPILAN ÖNERİLER*

Öneri	N
1. Kaynak öneriyorum	18
2. Kendim yardım etmeye çalışıyorum	17
3. Konu uzmanlarına gönderiyorum	8
4. Yapılan nitelikli tezlere bakmalarını öneriyorum	7
5. Öğrencim ile birlikte ilgili uzmandan yardım alıyorum	2
6. Küçük çaplı araştırma yaptırıyor, birlikte tartışıyoruz	3
7. Literatürü taramalarını öneriyorum	1
8. Değişik okuma parçalarını öğrenciye veriyor, üzerinde tartışıyoruz	1

* Katılımcılar birden fazla öneriyi işaretlemişlerdir.

ÇİZELGE 7
ARAŞTIRMA EĞİTİMİNE İLİŞKİN GÖRÜŞ VE DÜŞÜNCELER*

Görüş / düşünce	N
1. Lisansüstü eğitimde araştırma eğitimi yeterli değil	23
2. Lisansüstü eğitimde araştırma eğitimi dersleri zorunlu olsun	16
3. Araştırma teknikleri ve istatistik dersleri teorik değil uygulama ağırlıklı olsun	10
4. Lisansüstü eğitimde araştırma eğitimi çok önemli/gerekli	8
5. Araştırma eğitimi dersleri uygulamalı olsun	8
6. Bilgisayarda veri analizi verilsin, buna yönelik ders açılınsın	6
7. İstatistik dersi zorunlu olsun	4
8. Öğrencilerin araştırma bilinci, bilimsel tutum ve davranışları yetersiz	3
9. Araştırma teknikleri ve istatistik derslerinin saatleri artırılınsın	3
10. Bilgisayar kullanımı artırılınsın ve etkinleştirilsin	3
11. Araştırma eğitimi dersleri lisans düzeyinde de uygulamalı verilsin	3
12. Okulda çeşitli araştırma gruplarında öğrencilere de rol verilsin	3
13. İstatistik dersi araştırma teknikleri dersi için önkoşul olsun	2
14. Araştırma önerileri bölüm akademik kurullarında tartışılınsın	2
15. Araştırma teknikleri alan uzmanlarınca verilsin	2
16. Araştırma bulguları önceki bulgularla yeterince ilişkilendirilemiyor	2
17. Araştırma makaleleri derslerde okunsun, tartışılınsın	2
18. İstatistik araştır, derslerde öğrenciler korkutuluyor	1
19. Araştırma eğitimi diğer dersler içinde de verilsin	1
20. Öğrenciler lisansüstü programlara alınırken titiz seçilmeli	1

* Katılımcılar birden fazla öneriyi işaretlemişlerdir.

TARTIŞMA

Araştırmanın bulgularına göre yüksek lisans öğrencileri, araştırma yeterliklerine yeterince sahip değildirler. Öğrencilerin problem tanımlama boyutunda sayılı oluşturma, literatür tarama boyutunda literatür taramada bilgisayar kullanımı, yöntem boyutunda veri çözümlemede bilgisayar kullanımı ve anlam çıkartıcı istatistik, bulgular ve yorumlama boyutunda bulguları diğer araştırma bulguları ve kuramsal çerçeveye dayanarak tartışma, raporlaştırma boyutunda ise raporu ekonomik, akıcı, doğru, tam ve açık dille yazma yeterliklerinde görece olarak daha fazla sorun yaşadıkları söylenebilir. Araştırmanın bu sonuçlarının Karasar'ın (1984) yaptığı araştırma sonuçlarıyla benzerlik göstermesi, 1984 yılından 1998'e bu düzeyde öğrenim için gerekli araştırma eğitiminin bir sorun olarak varlığını sürdürmesi düşündürücüdür.

Doktora öğrencilerinin ise literatür tarama boyutunda kısmen de olsa sorun yaşadıkları, diğer boyutlarda ise genel anlamda öngörülen yeterliklere sahip oldukları söylenebilir. Yüksek lisans

öğrencilerinin beş boyutta görece olarak en az yeterli oldukları ya da daha fazla sorun yaşadıkları konularda doktora öğrencilerinin de kısmen de olsa sorun yaşadıkları belirlenmiştir.

Hem yüksek lisans, hem doktora öğrencilerinin veri analizinde bilgisayarı yeterince kullanamamaları, Dündar ve arkadaşlarının (1996) sosyal bilimlerde istatistik eğitiminin ezberci dayalı olması ve bilgisayar uygulamalarına yeterince ağırlık verilmemesi nedeniyle istenilen düzeyde olmadığı saptamasıyla paralellik göstermektedir.

Öğretim üyelerinin tamamına yakınının danışmanlık yaparken araştırma ve istatistik konusunda sorunla karşılaştıkları ve bu durumda konu uzmanına başvurdukları anlaşılmaktadır. Araştırma ve istatistik alanında sorunla karşılaşan öğretim üyelerinin, özellikle veri analizi alanında çalışan kişilere başvurduklarını belirtmiş olmaları, sorunun daha çok istatistik alanında olduğu düşüncesini akla getirmektedir. Öğretim üyelerinin üniversitelerde verilen araştırma eğitimini yetersiz buldukları ve bu alandaki derslerin zorunlu

olarak okutulması gerektiği üzerinde ortaklaşmaları önemli bir sonuç olarak belirlenmiştir. Öğretim üyelerinin gerek lisansüstü eğitimde danışmanlık yapmaları, gerekse de bizzat kendilerinin temel bir görev boyutu olarak sürekli araştırma yapmaları gereği düşünüldüğünde, bu tür sorunların ivedi olarak çözümlenmesinin gereği ortaya çıkmaktadır. Lisansüstü eğitimde, araştırma probleminin seçiminden araştırmanın sonuçlandırılmasına kadar olan süreçte en önemli bilginin "araştırma" alanı bilgisi olduğu çeşitli araştırmalarla ortaya konulmuş olmasına ve buna yönelik derslerin programlarda yer alması gerektiğinin belirlenmesine (Karasar, 1984; Varış, 1972) karşılık, bunun gereğinin yerine getirilemediği görülmektedir. Çünkü, öğretim üyelerinin bugün de bu konuda sorunlar yaşadıklarını ve araştırma eğitimi derslerinin bu düzeyde verilmesinin zorunlu olmasını dile getirdikleri görülmektedir.

Araştırma eğitiminde karşılaşılan sorunları aşmada önkoşul, bu alanda okutulan derslere programlarda zorunlu olarak yer verilmesidir. Ancak, akla, sorunu aşmak için bu yeterli mi, sorusu gelmektedir. Rose (1988), bu konularda öğrencilerin yetiştirilmesine dikkat çekerken, doktora öğrenimine yeni başlayanların tez yapmakta olanlara yardımcı olmalarını (grup lideri, gözlemci, veri toplayıcı, veri analizi vb.) sağlayacak bir düzenlemenin yararlarından bahsetmektedir. Böylece bir anlamda öğrenciler için araştırma stajı olanağı getirileceği ve bunun uygulama içinde yetiştirme olarak görülmesi gerektiğini, bu düzenlemenin aynı zamanda tez yapan kişiyle bir meslektaş dayanışmasını kurumsallaştıracağını savunmaktadır. Picciotto (1997), araştırma kültürünün oluşturulmasında bireysel dönem ödevi vermenin önemli katkı sağlayacağı, bunun için de üniversite ve fakültelerin araştırma merkezlerinden yararlanılabileceğini açıklamaktadır. Yapılan

araştırmada, araştırma eğitimi çerçevesinde, özellikle istatistik ve araştırma derslerinin uygulamalı yapılması ve derslerde araştırma yapmaya yönelik ödevlerin verilmesi önerisi sözü edilen iki araştırmacının bulgularını desteklemektedir.

Sonuç olarak, öğretim üyelerinin kanılarına dayalı olarak yapılan bu çalışmanın sonuçlarına göre, araştırma eğitiminin lisansüstü düzeyde dahi kurumsallaşamadığı ve sorunlarının henüz çözülemediği söylenebilir. Anılan sorunları çözmeye aşağıda yer verilen önerilerin dikkate alınması yararlı görülmektedir.

Lisansüstü öğrencisi bakımından bu düzey programlarda özellikle araştırma teknikleri ve bilgisayar destekli istatistik derslerinin programlarda yer alması ve teze geçilmesi için bu derslerin alınmış olunmasının koşul olarak getirilmesi sorunun çözümüne önemli katkı sağlayabilir. Bu tür derslerin doktora düzeyinde daha ayrıntılı ve geniş bir yelpazede verilmesi önerilebilir. Ek olarak, lisansüstü öğreniminde ders aşamasında bulunan öğrenciler için, bir tez öğrencisinin, bir öğretim üyesinin ya da üniversite-fakültenin araştırma projelerinde gönüllülük esasına dayalı bir uygulama yapma olanağı yaratılabilir. Böylece öğrencinin teze başlamadan önce önemli bir araştırma deneyimi kazanmasına, araştırmaya olan motivasyonunun ve kendine güven duygusunun artmasına, az da olsa bir maddi gelir elde etmesine olanak sağlanabilir. Öğrencilere danışmanlık hizmeti veren öğretim üyelerinin karşılaştıkları sorunları aşmada yardımcı olmak amacıyla da, gruba yönelik alan uzmanlarınca kısa süreli seminer programları düzenlenebilir. Bunun için üniversite ve fakültelerin eğitim ve araştırma merkezlerinden yararlanılabilir.

KAYNAKÇA

- Büyüköztürk, Şener. (1996) "Türk Yükseköğretime Araştırma Eğitimi", Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dündar, D. ve diğerleri. (1996) "Sosyal Bilimlerde İstatistik Eğitiminin Geleceği", *Araştırma Sempozyumu 96 Bildirileri, 25-27 Kasım 1996*, Ankara.
- Hoshmand, L. L. (1991, July) "Clinical inquiry as scientific training", *Journal of Counseling-Psychologist*, 19 (3), 431-53.
- Huberty, C., D.White & L.Wolins. (1985, Fall) "A special issue on the teaching of statistics", *Journal of Educational Statistics*, 10 (3), 171-172.
- Karasar, Niyazi . (1984) "Türk Üniversitelerinde Araştırma Eğitimi", Yayımlanmamış Araştırma (TÜBİTAK SAY G-E-49 Projesi).
- Karagül, Tansu. (1996) "Yükseköğretim Programları İçin Gerekli Öğrenci Yeterlikleri ve Yükseköğretime Geçiş Süreci", Yayımlanmamış Doktora Tezi, A.Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Köklü, Nilgün. (1993) "Bir İstatistik Tutum Ölçeğinin Güvenirlik ve Geçerliliği", *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 16 (86), 42-47.
- Perl, K. G. and M. W. Kahn. (1981, August, 24-26) "Psychology graduate students' attitudes toward research : a national survey", *Presented at the Annual Convention of the American Psychological Association*. Los Angles.
- Piburn, M. D.(1992, Spr.) "Teaching a hypothesis testing strategy to prospective teachers", *Journal of Science Teacher-Education*, 3 (2), 42-46.
- Picciotto, M. (1997) "Investigating the college: teaching the research process", *College Teaching*, 45 (1), 19-21.
- Rose, S.D. (1988, Spring/Summer) "Practice experiments for doctoral dissertations: research training and knowledge building", *Journal of Social Work Education*, (2), 115-22.
- Varış F. (1972) *Türkiye'de Lisansüstü Eğitim: Pozitif Bilimlerin Temel ve Uygulamalı Alanlarında*, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayını.